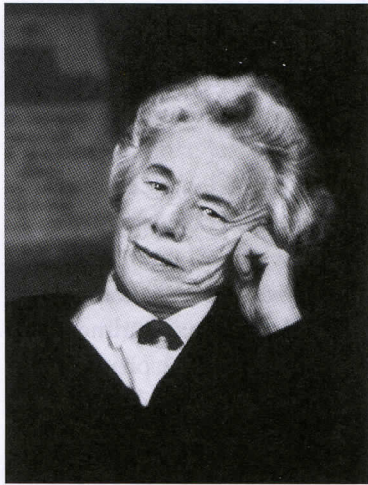

Lietuvių kalbos draugijos narei Elenai Gabulaitei – 100 metų

Mokytoja Elena Gabulaitė (1991)

1989-aisiais viena aktyviausių Lietuvių kalbos draugijos Panevėžio skyriaus valdybos narių tapo ilgametė mokytoja lituanistė Elena Gabulaitė, gimusi 1916 m. rugsėjo 2 d. ir užaugusi Žūdžių kaime (Panevėžio r.). Ne vienam šio miesto ypač jaunesnės kartos inteligentui ji buvo netikėtas didžiulis turtas. Vos pakalbinta, iškart pašnekovą patraukdavo gyvu šmaikščiu žodžiu, per ne vieną dešimtmetį sūkaupta gražia gyvenimo patirtimi ir išmintimi.

O jos Elena tikrai turėjo. Gal todėl, kad ją buvo atsinešusi iš vadinamosios smetoninės Lietuvos dienų, kai meilės tėvynei grūdų ir nepaprasto noro mokytis į vaikišką širdelę 1927–1930 m. sugebėjo priberti Bārklainių pradinės mokytojas Antanas Ratkevičius, kai vienais pirmųjų autoritetų Ramygalos progimnazijoje jai tapo direktorius, buvęs bažnyčios vargonininkas Bronislovas Liesis ir kapelionas Alfonsas Sušinskas. Jų ir mamos Daratos Gabulienės puoselėtos katalikiškos vertybės lėmė, kad dar toje pačioje Ramygalos progimnazijoje savo bendraminčiais Elena pasirinko ateitininkus. XX a. trečio dešimtmečio viduryje jos tolesnio dvasinio augimo vieta taps Panevėžio mergaičių gimnazija (dab. Vytauto Žemkalnio), o nuo 1937-ųjų – jau Vytauto Didžiojo universitetas (studijos Teologijos-filosofijos fakultete).

1996 m. vasarą aplankyta Elena Gabulaitė, pasakodama apie „taip greitai prabėgusias“ kone kasdien vis naujų dvasinių atradimų pažerdavusias gimnazistės ir studentės dienas, sakė, kad tėvo Juozo Gabulo ji neprisimena (jo neteko tebūdama vos poros mėnesių), tačiau jį vėliau jai atstodavo sutiktų žymių žmonių gerumas.

Iš tiesų – to Elena nestokojo ir studijų metais, nes buvo globojama Nepriklausomybės Akto signataro prof. Prano Dovydaičio. Bendraujant su juo, kaip ir su profesoriais Mečislovu Reiniu ir Vincu Mykolaičiu-Putinu, prabėgo ne viena prasminga valanda „Šatrijos“ korporacijose susirinkimuose ar išvykose. Jų siela, kaip prisiminė Gabulaitė, visada būdavo Bronius Krivickas, Mamertas Indriliūnas, Pranutė Aukštikalnytė (vėliau Jokimaitienė), Vincas Kazokas ir kiti.

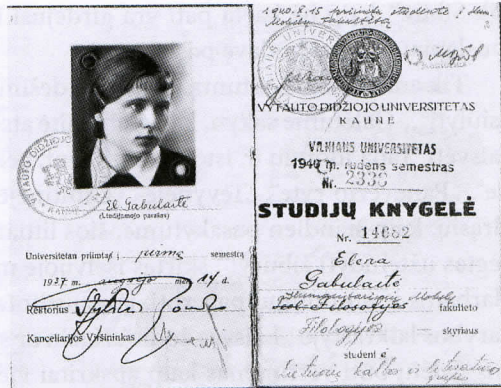
Kodėl mokytoja lituanistė Elena Gabulaitė praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio laikotarpiu ne vienam Panevėžio inteligentui ar iš kurios aukštosios mokyklos

Visos nuotraukos šiam straipsniui gautos iš Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomo Elenos Gabulaitės fondo (F-9).

atvykusiam tyrėjui atrodė netikėtai at-
 rastas lobis, iš kurio galima semtis įdo-
 mių autentiškų ir, svarbiausia, patikimų
 žinių apie didžiuosius Lietuvos huma-
 nitarus, galima suvokti pavarčius Pane-
 vėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-
 Bitės viešosios bibliotėkos Retų knygų
 ir rankraščių skyriuje šiandien saugomą
 studijų knygelę. Sėkmingai išlaikytus fi-
 losofijos, pedagogikos ar istorijos įskai-
 tas ar egzaminus savo parašais joje yra
 patvirtinę Leonas Bistras, Antanas Ma-
 ceina, Stasys Šalkauskis, Juozas Eretas,
 Zenonas Ivinskis, Ignas Jonynas... Iš
 studijų knygelės matyti, kad Gabulaitei
 įvairias lietuvių kalbos disciplinas dėstė
 Pranas Skardžius, Antanas Salys, Petras
 Jonikas, literatūros – ne tik trys Vincai –
 Mykolaitis-Putinas, Maciūnas ir Krėvė,
 bet ir Juozas Ambrazevičius, Mykolas ir
 Vaclovas Biržiškos, Antanas Vaičiulaitis,
 žurnalistiką – Juozas Keliuotis.

Ir dar įdomu – apie didesnę dalį išvar-
 dytųjų prieškarinio Lietuvos humanitarų
 Gabulaitė paliko parašytus atsiminimus.
 Jie taip pat saugomi minėtos bibliotėkos
 fonduose. Tiesa, ne visi vienodos apim-
 ties, kai kas likę tik kaip juodraščių eski-
 zai, atskiros nuotrupos. Tačiau yra ir po
 keletą puslapių užimančių mašinėle perrašytų tekstų. Nelaikyti prisiminimų vien tik
 atmintyje Gabulaitę skatino mokytoja Stasė Žebrienė. Beje, savo bendramintę ir, galima
 sakyti, gyvenimo draugę bei globėją būtinai užrašyti tai, kas išsaugota atmintyje, ragino
 ir talentinga prieškarinio laikų literatė, mokytoja Aleksandra Šilgalytė (1904–1995).

Eilėrašciais ir apsakymais spaudoje Elena Gabulaitė debiutavo dar būdama stu-
 dentė. Taip pat studijų metais ji rašė į „Panevėžio garsą“, „Naująją vaidilutę“, dirbo
 „Ateities“ žurnalo mergaičių skyriaus redaktore, vėliau – „Naujosios Lietuvos“ redak-
 cijoje ir karo metais Literatūros skyriaus redaktore „Biržų žiniuose“. Gal todėl polinkis
 bendradarbiauti spaudoje išliko ir vėliau. Tačiau po 1950 m. mokytojai, kurios „vieta

VDU Teologijos-filosofijos fakulteto Filologijos sky-
 riaus (nuo 1940 m. spalio 15 d. VU Humanitarinių
 mokslų fakulteto Filologijos skyriaus Lietuvių kalbos
 ir literatūros grupės) studentės Elenos Gabulaitės
 studijų knygelė (1937–1942)

E. Gabulaitė. Semestras 1939 m. Stud. Gabulaitė, Elena (parašyta ir vartoti)

№	Mokymo dalykai	Pranešimo pavadinimas	Pranešimo autorius	Užrašytų pažymėjimai, data ir prof. parašas	Egzaminų pažymėjimai, data ir prof. parašas
1	Lietuvių kalba	Mykolaitis-Putinas	Mykolaitis-Putinas	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
2	Lietuvių kalba	Maciūnas	Maciūnas	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
3	Lietuvių kalba	Krėvė	Krėvė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
4	Lietuvių kalba	Salys	Salys	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
5	Lietuvių kalba	Jonikas	Jonikas	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
6	Lietuvių kalba	Bistras	Bistras	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
7	Lietuvių kalba	Šalkauskis	Šalkauskis	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
8	Lietuvių kalba	Žebrienė	Žebrienė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
9	Lietuvių kalba	Šilgalytė	Šilgalytė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
10	Lietuvių kalba	Šilgalytė	Šilgalytė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
11	Lietuvių kalba	Šilgalytė	Šilgalytė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15
12	Lietuvių kalba	Šilgalytė	Šilgalytė	1939 m. 10.15	1939 m. 10.15

Elenos Gabulaitės 1939 m. rudens semestru VDU
 lankytos paskaitos – tų dienų liuanistų rengimo
 programos atspindys

tik Sibire“, kaip ne kartą pati yra girdėjusi iš partijos komiteto darbuotojų, laikraščių puslapiu nelabai būdavę pasiekiami.

Tik ano amžiaus aštuntą ir devintą dešimtmetį jai kiek lengviau pasisekdavo ką nors išsilyti... Galėtume sakyti, kad Gabulaitė atsigavo tik po 1988 metų, kai Lietuva pradėjo laisvėti. Tada įdomių ir, istoriškai žiūrint, vertingų jos straipsnių radosi „Panevėžio balse“, „Panevėžio ryte“, „Tėvynėje“, „Gimtinėje“ ir kitur. Vienas pirmųjų tikrai pilietiškai drąsių, kaip šiandien pasakytume, šios lituanistės straipsnių – „Sveikas sugrįžęs, nepajėgtas užtemdyti žibury!“; skirtas išeivijoje mirusio pedagogo, kalbininko Petro Būtėno darbams ir atminimui pagerbti, išspausdintas 1989 m. liepos 18 d. Sąjūdžio Panevėžio tarybos laikraštje „Laisvas žodis“. Kažin ar suklystume sakydami, kad dabar šis straipsnis galėtų būti vertinamas kaip apskritai viena pirmųjų objektyvių publikacijų miesto spaudoje apie tuos žymius panevėžiečius, kurie per visą sovietmetį buvo laikomi *persona non grata*.

Po trejų metų šiam kalbininkui skirtas Gabulaitės tekstas „Petras Būtėnas“ rado vietą ir Lietuvių kalbos draugijos Panevėžio skyriaus parengtoje knygoje „Panevėžiškiai šneka“ (Panevėžys, 1992, p. 13–17). Išskirtinės vertės, kaip autentiškas pokario dienomis jaunos mokytojos patirtų skaudžių išgyvenimų liudijimas, yra tais pačiais metais išleistoje knygoje „Panevėžio mergaičių gimnazija“ išspausdintos Gabulaitės 1944–1952 m. rašyto dienoraščio ištraukos „Nuoskaudos dienų ašaros ir juokas“ (Panevėžys, 1992, p. 79–78). Vertingas istorinis trupinėlis lituanistikos aruoduose būtų ir jos tekstas „Ką vaikystė ir jaunystė užfiksavo“: tai gyvi pasakojimai apie minėtoje mergaičių gimnazijoje dirbusius gimtosios kalbos puoselėtojus Petrą Būtėną, Petronėlę Bylaitę (vėliau Bernadišienė), Petrą Rapšį, Leoną Kuodį.

Beje, Gabulaitė visada nuoširdžiai didžiudavosi, kad yra kilusi iš tos pačios parapijos, kur gimė ir užaugo kalbininkai Juozas Balčikonis, Antanas Lyberis, Leonas Kuodys ir Kazimieras Masiliūnas. Apie vieną autoritetingiausių šio krašto žmonių akademiką Juozą Balčikonį ji taip pat parašė vertingus atsiminimus, jie paskelbti knygoje „Dėk žodį prie žodžio – turėsi žodyną“ (Vilnius, 2006, p. 59–62). Su poeto talentą turėjusiu Leonu Kuodžiu Elena Gabulaitė susirašinėjo, fonde yra išsaugotų jo laiškų pluoštelis.

Kartu verta atkreipti dėmesį, kad apskritai šios Panevėžio inteligentės archyve (iš viso jame turima 1650 saugojimo vienetų) išlikęs 1935–1999 m. laikotarpio epistolinis palikimas yra gana gausus. Tai prof. Prano Dovydaičio, dvasininkų Alfonso Sušinsko ir Augustino Liepinio, rašytojų Bernardo Brazdžionio, Motiejaus Lukšio, Pranutės Aukštikalnytės-Jokimaitienės, išeivijoje gyvenusių Antano Mažiulio, Aleksandros Kazėnaitės-Kazickienės ir kitų asmenų rašyti laiški. Ko gero, anais sudėtingais laikais toks bendravimas su artimais žmonėmis Gabulaitei teikė jėgų ir stiprybės. O to reikėjo: nuo jos akių nenuleido saugumo darbuotojai...

Vis dėlto paskutinis mokytojos gyvenimo dešimtmetis (ji mirė 1999 m. spalio 17 d., palaidota Ramygaloje) dėl pasikeitusių istorinių aplinkybių buvo gerokai šviesesnis nei

